

УДК 159.923.2

Ірина Волженцева

ПОКУРСОВА ДИНАМІКА ЗМІНИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Значна інтенсивність розумової діяльності, підвищені вимоги, які пред'являють зміст, форми і методи вишівського навчання до інтелектуальної діяльності, приводять до емоційної напруги студентів, до підвищення напруженості регуляторних механізмів центральної нервової системи й інших анатомо-фізіологічних систем організму. Навчальна діяльність студентів характеризується високими емоційними навантаженнями, регулярною перевтомою, періодично виникаючими стресовими ситуаціями, а тому студенти у процесі навчальної діяльності відчують потребу в регуляції психічних станів. Знання особливостей прояву індивідуально-особистісних, психофізіологічних показників студентів дають можливість диференційовано впроваджувати в навчальний процес різні методи регуляції та саморегуляції психічних станів студентів [1].

Проблема регуляції психічної діяльності належить до фундаментальних проблем психології, основні положення якої розкриті в роботах Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонтєва, Б. Ломова, С. Рубінштейна, П. Анохіна, Г. Габдрєєвої, О. Конопкіна та ін.

Метою даного дослідження було виявлення особливостей прояву індивідуально-особистісних і психофізіологічних показників студентів 1-5 курсів гуманітарних спеціальностей у контексті диференційованого впровадження в навчальний процес методів регуляції та саморегуляції психічних станів студентів.

В експерименті взяли участь 319 студентів денного й очно-заочного відділень спеціальності “Психологія”, факультету “Право і психологія” Макіївського економіко-гуманітарного інституту (МЕГІ) у віці від 16 до 62 років.

У дослідженні використовувалися: методика Р. Кеттелла “Шістнадцять особистісних чинників” для виявлення індивідуально-психологічних особливостей особистості, методика Дж. Роттера “Локус контролю” для вивчення мотивів поведінки і діяльності людини, проективна методика А. Лібіна “Психографічний тест: конструктивний малюнок людини з геометричних форм “ТиГр” для визначення індивідуальних і типологічних особливостей, базових ментальних процесів людини. Для виявлення

об'єктивних показників функціональних станів випробовуваних використувувалася методика виміру артеріального тиску і пульсу за допомогою автоматичного вимірника VB 322. Для визначення вірогідності зміни показників застосовувався Н-критерій Краськала–Уолліса.

Аналізуючи дані методик 16-PF Р. Кеттелла і ЛК Дж. Роттера в розрізі курсів навчання, необхідно вказати на те, що статистично значущі відмінності в групі студентів гуманітарних спеціальностей відзначені лише відносно двох показників: чинників А і С опитувальника Кеттелла (табл. 1). Так, перший і особливо п'ятий курси характеризуються підвищеними середніми значеннями чинника А, тоді як у діапазоні з 2 по 4 курс середнє значення даного показника зберігається на рівні близько 8,5 стевів. Відомо, що на 1 курсі відбувається активна міжособистісна взаємодія студентів один з одним і з середовищем ВНЗ. Багато хто з них вважає, що помічниками в адаптації для них стають старші товариші, що говорить про сприятливий мікроклімат, про спадкоємність студентських поколінь [2]. Саме дані тенденції можуть бути причинами вищих значень чинника А, які вказують на інтенсивність спілкування і відвертість до встановлення нових контактів.

У свою чергу п'ятий курс – перспектива швидкого закінчення ВНЗ – формує чіткі практичні установки на майбутній рід діяльності. Виявляються нові, такі, що стають все більш актуальними, цінності, пов'язані з матеріальним і сімейним станом, місцем роботи тощо. Студенти поступово відходять від колективних форм життя ВНЗ. У сучасних умовах п'ятикурсники переживають велике емоційне напруження, оскільки закінчення ВНЗ призводить до необхідності пошуку роботи, що на сьогодні найчастіше пов'язано зі значними труднощами, а також перебудови у всіх сферах життєдіяльності [4].

Саме необхідністю встановлювати нові численні контакти, пов'язані з подальшим працевлаштуванням, зумовлюють у студентів п'ятого курсу підвищення значень за чинником А. Найбільш низькі значення за чинником С характерні для другокурсників. Другий курс – період найбільш напруженої навчальної діяльності студентів. У житті другокурсників інтенсивно включені всі форми навчання і виховання, при цьому процес адаптації до даного середовища в основному завершений [4]. Пониження значень за чинником С свідчить про зниження здатності контролювати емоції й імпульсні потяги. Вони прагнуть відійти від реальності, внутрішньо відчувають себе безпорадними, втомленими і нездатними справитися з життєвими труднощами. Ці тенденції виникають як реакція на виражену навчальну напругу студентів гуманітарних спеціальностей.

Таблиця 1

**Покурсова зміна показників методик 16-PF і ЛК Дж. Роттера
у студентів гуманітарних спеціальностей**

Показник	Курс					χ^2	Р
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й		
MD	5,510	5,596	5,647	5,585	5,385	0,523	0,971
A	9,163	8,288	8,412	8,659	9,654	9,901	0,042
B	3,000	3,314	3,529	3,463	3,692	6,530	0,163
C	7,061	6,577	7,559	7,585	7,962	13,408	0,009
E	6,286	6,096	6,118	6,488	6,615	1,893	0,755
F	5,918	5,692	6,029	5,293	5,808	3,554	0,470
G	7,102	6,942	6,647	7,439	7,346	5,048	0,282
H	6,735	7,000	7,088	6,805	7,885	6,855	0,144
I	7,755	7,827	7,882	8,561	8,308	3,337	0,503
L	5,918	5,673	5,824	5,439	5,346	3,855	0,426
M	6,510	6,365	6,147	6,537	6,385	0,795	0,939
N	4,959	4,865	4,912	4,780	4,654	0,310	0,989
O	7,020	7,269	6,118	6,683	6,000	8,724	0,068
Q1	7,020	7,154	6,912	6,902	7,462	0,930	0,920
Q2	5,163	5,173	5,118	4,902	4,731	1,480	0,830
Q3	5,837	5,923	5,618	5,610	6,462	4,897	0,298
Q4	5,571	5,712	6,088	5,268	5,654	4,775	0,311
Інтелектуальний блок	5,252	5,563	5,535	5,620	5,835	4,624	0,328
Емоційно-вольовий блок	6,091	6,506	6,371	6,537	6,596	4,339	0,362
Комунікативний блок	5,968	6,131	6,238	6,166	6,388	1,879	0,758
Екстернальність	10,923	10,135	11,353	10,095	9,885	3,959	0,412
Інтернальність	12,000	12,673	11,529	12,690	12,577	2,783	0,595

Примітка: жирним шрифтом відмічені статистично значущі відмінності ($p < 0,05$).

Величини Н-критерію Краськала–Уолліса свідчать про те, що відмінність в індексах переваги методики Тігр у студентів (табл. 2) лише в одному випадку були статистично значущими – мається на увазі перевага кругів. Різко вираженим дана перевага була зареєстрована у групі третьокурсників. Саме на даному етапі у студентів наголошується початок спеціалізації, зміцнення інтересу до наукової роботи як віддзеркалення подальшого розвитку і поглиблення професійних інтересів студентів. Нагальна необхідність у спеціалізації часто приводить до звуження сфери різносторонніх інтересів особистості, що форми її становлення у ВНЗ в основних рисах починають визначатися чинником спеціалізації. Відповідно у студентів починають виявлятися особисті якості, варті за геометричним символом “кола”: контактність, сензитивність, поступливість, відвертість, прагнення

до співчуття, участі. Тобто, ті якості, які забезпечують сприйняття нового, специфічного інформаційного матеріалу. При цьому необхідно враховувати, що це сприйняття є за своєю спрямованістю емпатичним, орієнтованим на сприйняття особливостей міжособистісного контексту.

Таблиця 2

Покурсова зміна індексів переваги методики ТиГр у студентів гуманітарних спеціальностей

Індекс переваги	Курс					X ²	p
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й		
Трикутників	12,627	13,061	12,000	13,462	12,409	3,679	0,451
Кругів	9,118	8,673	10,647	8,641	8,227	10,979	0,027
Квадратів	8,294	8,184	7,353	7,641	9,364	3,545	0,471

Аналізуючи співвідношення середніх значень психофізіологічних показників у групах студентів гуманітарних спеціальностей різних курсів, можна констатувати певні тенденції. Відносно тих параметрів, які характеризувалися статистично значущими величинами Н-критерію Краськала–Уолліса (а це систолічний тиск, індекс Кердо, індекс Аллговера, відчуття провини), необхідно підкреслити схожість їх динамічних патернів. Вона полягала в тому, що найбільш вираженими негативними тенденціями за всіма чотирма вищезгаданими показниками відрізнявся 4-й курс.

Отже, підвищення тиску, динаміка викиду систолічного тиску, превалювання парасимпатичного відділу вегетативної нервової системи може бути пов'язане з напруженим навчальним процесом і розвитком стомлення [3].

Більше того, на вказаному етапі навчання напруга на вегетативному рівні супроводжується і психологічними симптомами, які студенти-гуманітарії 4-го курсу суб'єктивно переживають як відчуття провини. Цей показник виражає можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, вчиняє погано, а також розкаяння совісті, що відчуваються ним. Ми вважаємо, що описана психологічна реакція викликана особливостями навчального процесу і вегетативними змінами, що супроводжуються.

Слід також відзначити, що аналіз згаданих основних типів і підтипів, визначених за методикою ТиГр, у студентів різних курсів не проводився внаслідок низької чутливості типологічних особливостей до змін, у тому числі адаптаційної динаміки у процесі навчання.

Таким чином, дослідивши у студентів гуманітарних спеціальностей відмінність у показниках, що вивчаються, пов'язану з курсом навчання, ми виявили цілий ряд статистично значущих тенденцій. Студенти 1-го курсу навчання характеризувалися більш вираженою відвертістю і готовністю до

міжособистісних контактів. Аналогічна ситуація відмічена і стосовно студентів 5 курсу. Другокурсники відрізняються пониженою здатністю контролювати емоції та імпульсивні потяги. У групі третьокурсників у процесі навчання починають виявлятися особистісні якості, які забезпечують сприйняття нового, специфічного інформаційного матеріалу: контактність, сензитивність, поступливість, відвертість, прагнення до співчуття, участі. Найбільш вираженими негативними тенденціями за показниками, що характеризують психофізіологічний статус студентів, відрізнявся 4 курс. Підвищення тиску, динаміка систолічного викиду, переважання парасимпатичного відділу вегетативної нервової системи супроводжувалося і психологічними симптомами, які суб'єктивно переживаються студентами-гуманітаріями 4-го курсу як відчуття провини, розкаяння совісті тощо. Описана психологічна реакція викликала особливостями навчального процесу і розвитком стомлення, що супроводжується вегетативними змінами. Дані свідчать про те, що специфіка навчання на всіх, без винятку курсах, пов'язана з процесами адаптації до вищого навчального закладу й особливостями навчального навантаження, які накладають виражений відбиток на психофізіологічний статус студентів. Особливої уваги потребують студенти другого курсу, навчальна діяльність яких супроводжується емоційною нестійкістю, роздратуванням, зниженням здатності контролювати емоції й імпульсні потяги, відчуттям безпорадності, втомлюваністю, що потребує пошуку засобів і способів психічної регуляції та саморегуляції, які забезпечать підвищення оптимізації психічних станів студентів.

1. *Волженцева И. В.* Психология музыкального воздействия / *И. В. Волженцева* // Учебное пособие для студентов высших учебных заведений специальности "Психология". — Макеевка : МЭГИ ; Донецк : Норд-Пресс, 2011. — 348 с.
2. *Делянченко В. М.* Толерантность в структуре социально-психологической адаптации личности студентов I курса в условиях высшей школы / *В. М. Делянченко* // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. — № 5 (216). — С. 153—157.
3. *Спицин А. П.* Адаптация студентов к обучению в медицинском вузе и факторы ее определяющие / *А. П. Спицин*. — Киров : Изд-во КГМА, 2001. — 184 с.
4. *Столяренко Л. Д.* Основы психологи. — 4-е изд., перераб. и доп. (Серия "Учебники, учебные пособия") / *Л. Д. Столяренко*. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. — 665 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2012

И. Волженцева

**Покурсовая динамика изменений
индивидуально-личностных и психофизиологических
показателей студентов гуманитарных специальностей**

В статье представлены результаты изучения покурсовой динамики изменений индивидуально-личностных и психофизиологических показателей студентов 1-5 курсов гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: сравнительный анализ, покурсовая динамика, индивидуально-личностные характеристики, психофизиологические показатели, студенты гуманитарных специальностей.

I. Volzhentseva

**Course-by-Course Dynamics of Changes of Individually-Personal
and Psycho-Physiological Indices of Students
of Humanitarian Specialties**

The author considers the results of course-by-course dynamics changes study of individually-personal and psycho-physiological indices of 1-5-course students of humanitarian specialties.

Key words: comparative analysis, course-by-course dynamics, individually-personal characteristic, psycho-physiological indices, students of humanitarian specialties.

Рецензент – кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник О. М. Ігнатович